

PODMORSKO ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE U PREDJELU SPINUT U SPLITU

UDK: 904 (497.5 Split) "652"
Primljeno: 14. XI. 2007.
Izvorni znanstveni rad

Mr. sc. IRENA RADIĆ-ROSSI
Hrvatski restauratorski zavod
Odjel za podvodnu arheologiju
Cvijete Zuzorić 43
10000 Zagreb, HR

Podmorsko arheološko nalazište na području splitskoga Spinuta otkriveno je polovicom 20. stoljeća. Rezultati zaštitnih istraživanja započetih 2006. godine potvrđuju kako je riječ o zanimljivom nalazištu iz antičkog vremena na kojemu je, usprkos dugogodišnjoj devastaciji, preostalo još mnogo značajnih arheoloških nalaza.

Ključne riječi: podvodna arheologija, antika, amfore, gospodarski kompleks

Godine 1958. u plitkome moru jednoga od najposjećenijih splitskih kupališta, pred veslačkim klubom *Gusar*, jaka je nevera otkrila skupinu amfora koje su do tada bile skrivene pod morskom travom i tankim naslagama mulja. Nekolicina mladića zainteresiranih za podmorje rukama je dovršila djelo prirode i na 'karetu s balinjerama' do Arheološkog muzeja dogurala nekoliko primjeraka.¹ Šaka novčića bila je nagrada za njihov trud, a članak u *Slobodnoj Dalmaciji* popratio je i pohvalio njihovu akciju. Nedavno preminuo Bojan Pešl, jedan od pionira autonomnog ronjenja u Hrvatskoj, vrstan ronilac, a poslije i kustos u Hrvatskome pomorskom muzeju u Splitu, nalazio se u skupini koja se prva zainteresirala za spinutsko podmorsko nalazište, te je s prijateljem Lukom Gjakunom započeo vađenje nalaza. Hrvatska se podvodna arheologija

u to vrijeme tek rađala zahvaljujući izoliranim akcijama pojedinaca, ponajviše na krajnjem jugu i sjeveru hrvatske obale. Na području Splita ona još nije imala svojih zagovornika pa su mladi entuzijasti nastavili svoj amaterski rad još nekoliko sljedećih godina. *Slobodna Dalmacija* pratila je njihove akcije i tako jedina zabilježila osnovne podatke o prvim "podmorskim istraživanjima" u Spinutu (sl. 1).²

Pri pogledu na okrugle predmete koji su virili iz mulja mladi su ronionci najprije pomislili na mine, ali ih je jedan razbijeni primjerak ubrzo uvjerio kako je riječ o keramičkim posudama. Akcije vađenja bile su mukotrpane i dugotrajne. Ronjenjem na dah jednu je amforu trebalo lopatama otkopavati čitav dan, a katkad i dva, kako bi se doseglo i oslobodilo grlo. Posuđeni čamac poslužio je za složeni postupak vađenja nalaza, koji bi kratkim konopom bio privezan za pramac, a potom uspravljen na morskom dnu zahvaljujući težini suradnica i suradnika prebačenih na krmu plovila. Uz puno truda amfore su premještane u pliće more, pražnjene od muljevitog sadržaja i napokon bez većih poteškoća vađene na obalu, uz komentare znatiželjnih kupača. Imajući na umu kako je riječ o velikim i teškim posudama kapaciteta oko 70 litara, razumljiv je napor koji je za njihovo vađenje trebalo u ono vrijeme uložiti.

Poučeni člancima iz stranih ronilačkih časopisa, mladići su amfore desalinizirali u kadi i pomoću plastičnih vreća usporavali proces njihova sušenja, što je desetak godina kasnije omogućilo Nenadu Cambiju da prouči i interpretira očuvane nalaze. Naime, kako u početku amfore sa Spinuta nisu izazvale gotovo nikakvo zanimanje stručnjaka, Bojan i Luka ubrzo su se ostavili toga posla, ali se na nalazište sjatilo mnogo onih koji su pomislili kako će na njemu brzo i lako zaraditi. Nepažljivo tretirane amfore raspadale su se, međutim, u sitne komade i tako zauvijek nestajale, pa ni jedan od kasnije izvađenih nalaza nije stigao u ruke stručnjaka. Sedamdesetih se godina procjenjivalo kako je s nalazišta odneseno pedesetak amfora, a koliko je taj broj porastao do kraja stoljeća, danas nije moguće procijeniti.

Polovicom šezdesetih godina, zalaganjem Mladena Nikolancija, tada ravnatelja, te Nenada Cambija, tada kustosa Arheološkog muzeja u Splitu, započelo je zanimanje za podvodnu arheološku baštinu splitskoga podmorja.³ Spinutski su nalazi u početku naveli stručnjake na pomisao kako je riječ o brodolomu s teretom hispankog ulja u globularnim amforama poznatima pod nazivom *Dressel 20*.⁴ No, početna se interpretacija promijenila nakon probnog istra-

živanja provedenog godine 1974., kad je utvrđeno kako je riječ o priobalnoj konstrukciji za čiju su izradu, uz već spomenute, iskorištene i sjevernoafričke cilindrične amfore tipa *Tripolitana I*.⁵

U sondi površine 4 x 2,5 m pronađeno je sveukupno četrnaest većinom oštećenih amfora, od kojih je šest pripadalo prvom, a ostatak drugom uočnom tipu.⁶ Amfore su bile položene u dva sloja, od kojih se donji sastojao isključivo od sjevernoafričkih, a gornji od hispanskih primjeraka. Među amforama pronađeni su i ulomci žbuke te otpadnoga keramičkog, koštanog i raznorodnoga građevinskog materijala. Primijećeni su i tragovi šiblja, koje je vjerojatno bilo iskorišteno za učvršćenje konstrukcije protumačene kao uobičajeni rimskodobni pokušaj drenaže močvarnog terena.⁷ Iako vrlo skromnog obujma, zaštitno je istraživanje omogućilo prije svega ispravnu interpretaciju, ali i pokazalo kako, usprkos nestručnom vađenju nalaza, u moru preostaje još mnogo arheološkog posla.

Nenad Cambi, prvi i jedini stručni istraživač Spinuta u 20. stoljeću, u nekoliko se navrata pozabavio analizom izvađenih hispanskih i sjevernoafričkih amfora, te obradio postojeće pečate i ostatke bojanih natpisa na ulomcima i cjelovitim primjercima tipa *Dressel 20*.⁸ Repertoar pečata na ručkama amfora iz splitskoga muzeja i privatnih zbirki obuhvaćao je sljedeće natpise: SAXO FERR, FSE.A.QVA, SCOROBRES, OC.PA, SPERATVS, A[I].FF i L/P/.M.S,⁹ od kojih je većina upućivala na poznata radionička središta rimske provincije Betike te na datiranje u 2. stoljeće posl. Kr. Na jednoj amfori s pečatom SCOROBRES primijećen je i grafit pročitani kao SECVM,¹⁰ a od bojanih natpisa očuvala su se uglavnom pravokutna polja koja su ukazivala na njihovo postojanje. Samo jedna bojana oznaka XCV odoljela je djelovanju vremena i mora.¹¹

Usprkos trudu istraživača nalazište je desetljećima čekalo na zasluženu pozornost arheologa i tek u 21. stoljeću ponovno je postalo predmetom zaštite podmorske arheološke baštine. Iako nadomak središtu grada, na vrlo frekventnom području i u izrazito plitkome moru, ono nikada nije potaklo zanimanje gradskih struktura ni nadležnih stručnih institucija. Tek ponovno kopanje i bespravno odnošenje nalaza na koje su godine 2002. upozorili roniaci Podvodnoistraživačkog kluba *Mornar* iz Splita, nakon što su i ranijih godina bezuspješno nastojali zainteresirati javnost za istraživanje,¹² potaknulo je postavljanje zaštitnih željeznih mreža na glavnu koncentraciju amfora te nastavak

zaštitnog istraživanja s ciljem utvrđivanja rasprostranjenosti nalaza, debljine i sastava kulturnoga sloja. U međuvremenu izgled se obale promijenio, dio je nasut i betoniran, pa zbog izmijenjenog izgleda krajolika nije bilo moguće utvrditi točan položaj prije izvađenih nalaza.

Obrisi nalazišta bili su vrlo jasno uočljivi na nekoliko zračnih fotografija snimljenih 2005. godine (sl. 2).¹³ Stoga je, uz podršku Konzervatorskog odjela u Splitu, Odjel za podvodnu arheologiju Hrvatskoga restauratorskog zavoda zatražio od Ministarstva kulture RH financijska sredstva potrebna za ponovno pokretanje zaštitnih istraživanja ostvarenih tijekom 2006. i 2007. godine.¹⁴ Uklanjanje zaštitnih mreža, intenzivan pregled terena i označavanje površinski vidljivih nalaza predstavljali su početak akcije, koja se, zahvaljujući logističkoj podršci Veslačkoga kluba *Gusar* i Podvodnoistraživačkog kluba *Mornar*, odvijala bez poteškoća.

U površinskom sloju primijećena je i označena linija razgraničenja antičke priobalne konstrukcije i okolnoga pjeskovitog morskog dna. Uz unutrašnji rub u sjeverozapadnom dijelu nalazišta uočeno je nekoliko drvenih pilona, a s vanjske strane i skupina tanjih drvenih kolaca. Intenzivnim pregledom terena obilježeno je i područje veće koncentracije površinskih keramičkih nalaza sa zapadne strane konstrukcije, a oznake su postavljene i na vidljive trbuhe amfora koji su 2002. i 2003. bili pokriveni zaštitnim mrežama. Pregledom terena, nastavljenim i tijekom podmorskog iskopavanja, otkriveni su komad stupa te ulomak četvrtaste kamene urne, koji su ležali izvan konstrukcije, nedaleko od današnje obale u jugozapadnom dijelu nalazišta. Među keramičkim površinskim nalazima prikupljeni su uglavnom ulomci antičkoga građevinskog materijala, ulomci različitih tipova amfora i grubljega keramičkog posuđa te jedan ulomak prošupljenog dolija sličan ostalim nalazima na području Dalmacije. Prošupljeni doliji za sada su zabilježeni isključivo duž hrvatske obale, a od sveukupno osam poznatih nalazišta četiri su evidentirana unutar Kaštelanskoga zaljeva.¹⁵

Godine 2006. otvoreno je sveukupno sedam, a godine 2007. još pet arheoloških sondi, početnih dimenzija 2 x 2 m. Sonde 3, 4 i 11 proširene su tijekom iskopavanja zbog praćenja koncentracije nalaza (sl. 3).

Sonda 1 postavljena je na području već spomenute koncentracije keramičkih ulomaka, zapadno od linije konstrukcije vidljive na zračnim fotografijama.

Iako debljine tek 30 – 40 cm, kulturni je sloj obilovao odbačenim materijalom karakterističnim za područje antičkih luka. Većina nalaza može se datirati u 3. i 4. stoljeće posl. Kr., a uključuje ulomke amfora, uljanica, grubljega i finijeg keramičkog posuđa, ulomke staklenih boca i svjetiljki, životinjske kosti te grančice vinove loze. Među nalazima se ističe metalna kopča ukrašena koncentričnim kružnicama (sl. 4).

Sonda 2 postavljena je sjevernije od prethodne, sjeverozapadno od ugla konstrukcije, kako bi se provjerile značajke kulturnog sloja u tom dijelu nalazišta. Iskopom je utvrđeno kako debljina sloja ne prelazi dvadesetak centimetara, a količina uglavnom grubljega keramičkog materijala znatno je oskudnija.

Sonda 3 postavljena je na mjestu gdje su u površinskom sloju primijećeni drveni piloni. Tijekom akcije proširena je za 9 kvadranta, pa joj je sveukupna površina iznosila 2 x 20 m. Proširenje i orijentacija sonde bili su uvjetovani praćenjem niza drvenih pilona, koji na zapadnom kraju zaokreće u smjeru obale. Tijekom istraživanja 2006. površinski su iskopana i dokumentirana 264 pilona promjera 10 do 20 cm, koji s unutrašnje strane donekle prate sjevernu liniju konstrukcije (sl. 5). Mjestimično se među pilonima pojavljuje sloj bijelih kamenčića koji je, čini se, umjetno nasut. Pokretni arheološki nalazi na tom prostoru u potpunosti su izostali, ali kako zbog ograničenog vremena i zaštite drvene građe iskop nije proveden do zdravice, tijekom budućih istraživanja potrebno je provjeriti stanje u dubljim slojevima.

Sonda 4 također je tijekom rada znatno proširena, pa je od jednog povećana na četiri kvadranta sveukupne površine 2 x 8 m. I na tome mjestu proširenje sonde bilo je uzrokovano protezanjem arheoloških nalaza. Riječ je o amforama tipa *Dressel 20*, poredanima u dva sloja, kojih je u sondi otkriveno sveukupno 18. Trbusi amfora preostalih u gornjem sloju nalazišta dijelom se izdižu iz površine morskoga dna, dok se drugi sloj u cijelosti nalazi pod pijeskom. Iz mora je izvađena tek najistočnija amfora, pod kojom je pronađen dio oboda velikog keramičkog dolija. Sve amfore leže u sloju žute gline. Nad njima se mjestimično primjećuje sloj bijele smjese koja podsjeća na žbuku, a doseže debljinu do 10 cm. U sloju gline nalazi se i veća količina granja vinove loze te različitih sjemenki. Na pojedinim mjestima granje djeluje poput sastavnog dijela konstrukcije. Na izvađenoj amfori nisu primijećeni tragovi pečata ni bojanih natpisa, a na primjercima preostalima na morskome dnu nije bilo moguće obaviti detaljniji pregled.

Sonda 5 postavljena je uz vanjski zapadni rub konstrukcije. U njoj su pronađeni veliki neobrađeni kameni blokovi koji su očigledno nekoć bili njezin sastavni dio, ali su se tijekom vremena obrušili. Među kamenjem se nalazi manja količina ulomaka keramičkog posuđa, ponajviše narebrenih trbuha kanoantičkih amfora.

Sonda 6 postavljena je oko 4 m sjevernije od sjevernog ruba konstrukcije, na mjestu gdje je na površini morskoga dna zamijećena skupina tanjih drvenih kolaca. Zapaženo je šest kolaca različitih debljina, postavljenih u obliku slova L, ali je iskop na sondi prekinut zbog intenzivnog rada u sondi 3, koji je uzrokovao smanjenje vidljivosti na širem prostoru.

Sonda 7 smještena je najbliže obali, na mjestu gdje je uočen dio kamenog stupa i ulomak četvrtaste urne. Komad stupa očuvan je u dužini od 125 cm, a promjer mu iznosi 30 do 32 cm. Komad urne očuvan je u punoj širini od 70 cm i visini od 40 cm. I na tome mjestu u kulturnom su sloju pronađeni ulomci amfora i keramičkog posuđa koji pripadaju 3. i 4. st. posl. Kr. Nalazi iz sonde 7 jasno ukazuju na činjenicu kako je podmorsko nalazište dio neke veće, još nedefinirane cjeline, koja je nekoć obuhvaćala znatno šire područje.

Sonda 8 smještena je unutar područja konstrukcije vidljivog na zračnoj fotografiji, oko petnaest metara od obale, a u smjeru skupine amfora u sondi 4. Na tome mjestu ne nalaze se amfore ni drveni elementi konstrukcije. Kulturni sloj debeo je 30 do 40 cm, a u njemu se nalazi manja količina ulomaka gruboga keramičkog posuđa i veća količina ulomaka žbuke.

Sonda 9 postavljena je sjeveroistočno od sonde 8, na mjestu gdje je primijećen niz lomljenog kamena koji podsjeća na suhozid. Iskopom je utvrđeno kako je kamenje namjerno slagano, prilično nepravilno, ali vrlo čvrsto. Prostor južno od suhozida nasut je sitnijim kamenjem i komadima žbuke, među kojima se nalazi manja količina ulomaka gruboga keramičkog posuđa. Usred kvadranta, na dubini od 40 cm, pod lomljenim kamenjem otkriven je preplet od organskog materijala koji se sastoji od tankih pletenica nastalih prepletanjem pruća i međusobno spojenih u strukturu kružnoga oblika, promjera oko 1,5 m. Preplet je vrlo osjetljiv pa je nakon dokumentiranja tlocrtne situacije iskop zaustavljen, a nalaz prekriven geotekstilom te zasut sitnim kamenjem i pijeskom.

Sonda 10 postavljena je oko petnaest metara istočno od sonde 3, na mjestu gdje je u površinskom sloju primijećen trag obrađenih drvenih elemenata. U

sjevernom dijelu kvadranta pronađeni su ostatci drvene konstrukcije koja se sastoji od dvije koso položene grede širine 15 i 20 cm, na ograničenom mjestu iskopa međusobno udaljene oko 80 cm. Na južnoj gredi, otkopanoj u dužini od 3 m, uočeni su pravokutni otvori kroz koje su okomito zabijeni četvrtasti drveni stupići. Dva stupića u zapadnom dijelu kvadranta međusobno su povezana daskom uzdignutom 10 do 20 cm od grede, što podsjeća na nisku ogradu. Kako se prema istoku greda podiže prema površini, stupići su oštećeni, a gornje daske nedostaju. Sjevernija greda otkopana je u dužini od 0,5 m pa o njoj za sada nije moguće nešto više reći. U istočnom dijelu kvadranta pronađen je i prag koji međusobno povezuje dvije grede, a na njih je učvršćen spojevima u obliku lastina repa. Zbog osjetljivosti drvene konstrukcije iskop nije nastavljen u dubinu, već je nalaz do nastavka istraživanja zaštićen na morskome dnu.

Sonda 11 smještena je istočno od sonde 6, na mjestu gdje su na površini morskoga dna također primijećeni drveni kolci. Tijekom iskopa proširena je za jedan kvadrant u smjeru juga, tako da joj je ukupna površina iznosila 2 x 4 m. U sondi je evidentirano petnaest nepravilno raspoređenih drvenih kolaca promjera 3 do 5 cm te jedan nešto deblji pylon. U smjeru istoka primijećena je još jedna skupina od desetak kolaca, udaljena 1,5 m od ruba sonde. Kolci su za sada samo tlocrtno dokumentirani, a iskop u dubinu smisljeno je obaviti tek nakon sagledavanja cjeline tlocrtno situacije.

Sonda 12 postavljena je na pretpostavljeni sjeverni rub nasipa. Iskopom je utvrđeno kako se pod površinskim slojem pijeska nalazi lomljeno kamenje koje pripada nasipu, pa se njegov rub nalazi zapravo sjevernije od onoga koji se primjećuje na površini morskoga dna.

Namjera istraživača pri planiranju podmorskih istraživanja provedenih tijekom 2006. i 2007. godine bila je prije svega utvrditi stanje nalazišta nakon nekoliko desetljeća zapuštenosti i devastacije te steći uvid u obujam posla potrebnog za njegovo sustavno istraživanje. Rezultati probnog sondiranja jasno ukazuju na zanimljivost nalaza koji su preostali na morskome dnu, prije svega onih izrađenih od organskih materijala. Riječ je o konstrukcijama sastavljenim od različitih elemenata, poput dasaka, greda, kolaca i pylona, koje bez sustavnog dokumentiranja tlocrtno situacije i izrade detaljnih presjeka nije moguće interpretirati na zadovoljavajući način. Zanimljivo je da su i prvi nadobudni

"istraživači" podmorja Spinuta primijetili kako se pod amforama, ponegdje položenima u dva sloja, pojavljuju tragovi drvene konstrukcije koju zbog loše očuvanosti nije bilo moguće objasniti.¹⁶ Stoga drvene elemente možemo očekivati i pod amforama u sondi 4 te na ostalim još neistraženim mjestima.

Riječ je o zanimljivim elementima gospodarske arhitekture iz rimskoga vremena koji se nalaze očuvani samo u vrlo osebujnim prirodnim uvjetima. Njihovo istraživanje donijelo bi zasigurno niz novih spoznaja, do kojih na nalazištima na kopnu nije moguće doći. Rezultati podmorskih istraživanja u Kaštelanskom zaljevu tijekom posljednjih su godina pokazali kako je njegovo muljevito dno pridonijelo očuvanju velike količine organskoga materijala u priobalnim područjima vezanim uz antička gospodarstva.¹⁷ Sudeći po količini nalazišta preostalih nakon gotovo stoljetnog nemara za kulturno-povijesnu i prirodnu baštinu u podmorju Zaljeva, riječ je o iznimno zanimljivom prostoru, koji je u prvim stoljećima nove ere bio intenzivno gospodarski iskorišten. Stoga slici prostora opisanoj u radu Ive Babića¹⁸ možemo danas slobodno pridodati niz priobalnih gospodarskih zdanja opremljenih manjim lučkim strukturama i gospodarskim objektima u plitkome moru. Mnogo je njih bilo izrađeno upravo od organskog materijala, a drveni piloni često su u antičko i srednjovjekovno doba korišteni za učvršćenje mekoga tla na mjestima gdje je trebalo položiti teže konstrukcije izrađene od kamena.¹⁹

Veliku nevolju pri istraživanju takvih nalazišta predstavlja njihova velika osjetljivost. Ograničena financijska sredstva u pravilu ne dopuštaju otvaranje dovoljno velikih površina i njihovo detaljno dokumentiranje, a posao obavljen nabrazinu ne donosi dovoljnu količinu podataka potrebnih za zadovoljavajuće interpretacije. Osim toga, u slučaju vađenja drvenih elemenata postupak konzerviranja složen je, dugotrajan i skup, a u slučaju ostavljanja nalaza *in situ* potrebno ih je na odgovarajući način zaštititi. Postavljanje i ponovno uklanjanje privremene zaštite radi nastavka istraživanja iziskuje mnogo truda i vremena, što odnosi popriličnu količinu već ionako nedostatnih financijskih sredstava.

U slučaju nalazišta u Spinutu površina područja unutar kojega se nalazi kameni nasip, amfore, nizovi piona i složene drvene konstrukcije iznosi danas oko 60 x 100 m. Arheološki nalazi otkriveni su međutim i daleko izvan tog prostora u smjeru sjevera i zapada, što znatno povećava sveukupnu površinu nalazišta. Sudeći po kompleksnosti nalaza, njihovoj raznolikosti i vrlo velikoj osjetljivosti, spinutsko je nalazište prijeko potrebno istražiti sustavno jer se

istraživanjima isključivo probne ili zaštitne naravi neće mnogo postići. Nije dakle u pitanju vađenje veće količine amfora, već proučavanje struktura kakve se rijetko pronalaze te su stoga i daleko manje poznate.

Mnogi arheolozi već duže vrijeme upozoravaju na opasnosti koje danas prijete priobalnim nalazištima. Ona zbog intenziteta ljudskoga djelovanja na očigled nestaju te je, po mnogim mišljenjima, krajnji čas za njihovu zaštitu i istraživanje. Nalazište u Spinutu, poput ostalih nalazišta u Kaštelanskome zaljevu, mjesto je na koje bez razmišljanja možemo primijeniti gore navedeni stav.

Što se ustvari nalazilo na području Spinuta u antičko doba, danas još ne možemo sa sigurnošću reći. To područje pripada "visoko kultiviranom agerskom prostoru velegrada Salone", kako ga naziva Ivo Babić,²⁰ a nalazi se u jugozapadnom uglu pretpostavljene centurije koja obuhvaća prostor u dnu Poljudskog zaljeva. U raspravi o limitaciji agera Mate Suić naglasio je kako ager s naseljem čini jedinstvenu cjelinu, a svi njegovi stanovnici pripadaju zajednici građana. To teritorijalno-upravno jedinstvo naselja i agera nastavlja se i u srednjovjekovno doba.²¹

Naziv Poljud (lat. *palus*), pripada hidronimijskoj terminologiji i označuje muljevitu pličinu.²² Hidronimijske toponime, prema Petru Šimunoviću, ne uvjetuje toliko geografski pejzaž "koliko uloga vodenih objekata u životu jezične zajednice",²³ što se u slučaju nalazišta o kojemu je riječ može primijeniti kao vrijedna konstatacija. Kako je već pri početnim istraživanjima pretpostavio Nenad Cambi, amfore s nalazišta u Spinutu vjerojatno su iskorištene za drenažu terena i njegovo privođenje u neku gospodarsku funkciju koja je u to vrijeme mogla biti od velikoga značenja za lokalno stanovništvo. Naziv Poljud u pisanim se dokumentima prvi put spominje tijekom prve polovice 8. stoljeća u oporuci priora Petra.²⁴

Položaj na samom ulazu u *Portus Salonitanus*, unutar zaljeva potpuno zaštićenog od istočnih i južnih vjetrova, u kojemu bura puše jako, ali ne izaziva visoke valove,²⁵ blizina naselja *Spalatum* i, naravno, nedaleka *Salona* zasigurno su taj prostor učinili dovoljno privlačnim za naseljavanje u antičko vrijeme. Rijetki do sada pronađeni predmeti potvrđuju i prisutnost prapovijesnoga stanovništva,²⁶ a antički nalazi, iako još nedovoljno istraženi, upućuju na činjenicu da je na prostoru luka Poljuda i Lore te uvale Supaval u kojoj je danas smješteno splitsko brodogradilište, obitavalo nekoliko manjih zajednica.

Starokršćanski elementi crkvice Gospe od Spinuta i nestali ulomak reljefa s prikazom Venere,²⁷ antički zidovi u okolici poljudskog samostana i crkve sv. Marije, brojni antički ostatci na području Lore,²⁸ temelji antičke građevine na kojima počiva crkvice sv. Trojice,²⁹ nalaz osuarija unutar prostora brodogradilišta,³⁰ a k tome i podmorsko nalazište u Spinutu predstavljaju za sada nepotpune, ali vrijedne podatke o životu u ageru tijekom rimskoga carskoga doba. Nalazima urni u uvali Supaval i luci Lori možemo pribrojiti i ulomak četvrtaste urne pronađen u Spinutu. Svi oni ukazuju na postojanje manjih nekropola koje su uobičajeno pratile rimske gospodarske komplekse. Slični su nalazi zabilježeni duž čitavog priobalja Kaštelanskoga zaljeva, koje je, kao što je već ranije istaknuto, očigledno u rimsko doba bilo intenzivno naseljeno i gospodarski iskorišteno.

Svi navedeni sakralni objekti potječu iz ranoga srednjega vijeka. Oni svojom prisutnošću u blizini ili na samim temeljima antičkih građevina potvrđuju kontinuitet života u salonitanskom ageru iz antičkoga u srednjovjekovno doba. Tu je temu detaljno razradio Željko Rapanić, ističući kako je salonitanski ager "logično zaokružena geografska cjelina, bez obzira što su ga kroz povijest mnogi razlozi dijelili na različite načine".³¹ Množina crkvice na području splitskog poluotoka, kaže Rapanić, potvrđuje gustu naseljenost, a njihov položaj u većini slučajeva ukazuje na naselja u blizini obradivog tla. Da je čitavo obalno područje Splita bilo kultivirano do kasne antike, zaključio je na osnovi toponomastičkih istraživanja i Petar Skok.³²

Ranosrednjovjekovni sakralni objekti salonitanskog agera, prema Rapaniću, redom se nalaze nad ostacima starokršćanskih ili kasnoantičkih civilnih objekata. Oni tako potvrđuju kontinuitet položaja naselja te stalnost i tradiciju kulturnih objekata.³³ Crkvice Gospe od Spinuta počiva na ostacima starokršćanskog svetišta, ukazujući dakle na kontinuirani život nekoga manjeg naselja ili ruralne zajednice. Na položaju spomenute crkvice Igor Fisković pretpostavio je i križanje starih cesta,³⁴ kojih je trasa mogla potjecati još iz antičkoga doba.

Što se tiče toponima Spinut, on se prvi put spominje godine 1096. u izrazu *a Spinunti agrum*,³⁵ a sudeći prema rezultatima toponomastičkih istraživanja, ne može se objasniti podrijetlom iz grčkoga ili latinskog jezika.³⁶ Ostaje dakle otvoreno pitanje načina i vremena njegova nastanka, uz pretpostavku ilirskog podrijetla naziva. Po mišljenju Petra Skoka, temeljenom na nekim oblicima naziva navedenim u pisanim izvorima, toponim je u rimsko vrijeme glasio

Spinuntium, a ne *Spinuntum*, kako bi se dalo zaključiti prema sadašnjem hrvatskom obliku.³⁷

Iako većina sitnih nalaza s podmorskog nalazišta u Spinutu pripada vremenu 3. i 4. st. posl. Kr., postoji mnogo elemenata koji ukazuju na ranije korištenje toga prostora. Same amfore, koje su prve privukle pozornost arheologa, pripadaju vremenu 1. i 2. st. posl. Kr. Obod dolija pronađen pod amforama u sondi 4 također vjerojatno pripada ranom carskom vremenu, kao i komad četvrtaste kamene urne. Rezultati ¹⁴C analiza provedenih na uzorcima dvaju drvenih pilona upućuju na datiranje pojedinih dijelova konstrukcije čak u 2. i 1. st. pr. Kr.³⁸

Slična situacija zabilježena je i na nalazištu Trstenik na istočnom kraju Kaštel Sućurca, smještenom na sjevernoj obali zaljeva nasuprot nalazištu u Spinutu. I na tom su mjestu amfore tipa *Dressel 20* poslužile kao dio gospodarske strukture, a konstrukcije izrađene od dasaka i drvenih pilona, za sada još nedovoljno istražene, očito su činile važan sastavni dio antičkoga gospodarskog posjeda.³⁹

Svi navedeni podatci govore u prilog činjenici kako je nalazišta u plitkome moru unutar salonitanske luke potrebno sustavno istraživati u cilju stvaranja jasnije predodžbe o izgledu i korištenju prostora u doba procvata antičke Salone.

POPIS KRATICA

HAD	Hrvatsko arheološko društvo
SH	Starohrvatska prosvjeta, Split
VAHD	Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split

BILJEŠKE

¹ Nenad Cambi: *Špinutsko nalazište okruglih amfora tek treba istražiti i adekvatno zaštititi*. Slobodna Dalmacija. Split, 8. 9. 2001.

² Vađenje nalaza, iako bez arheološkog znanja i iskustva, provedeno je s većom pozornošću negoli u mnogim istraživanjima toga vremena, pa se navodnici iskorišteni u tekstu odnose prije svega na samoinicijativnost akcije i nedostatak podrške nekog stručnjaka ili institucije koja je akciju mogla podići na razinu pravoga istraživanja.

- ³ Dasen Vrsalović: *Istraživanja i zaštita podmorskih arheoloških spomenika u SR Hrvatskoj, Dosadašnji rezultati i prijedlozi za daljnji rad*. Zagreb 1974., 24-25.
- ⁴ Nenad Cambi: *Brodolom rimskog broda s teretom španjolskih amfora u Splitu*, Pitanja zaštite hidroarheoloških spomenika kulture na području SR Hrvatske; izvještaji, zaključci, stavovi, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, umnožena građa savjetovanja, Pula 1970., 46-47; Nenad Cambi, *Spanish amphorae found near Split*. Arheološki vjesnik, Ljubljana 1976., sv. 26, 120.
- ⁵ Nenad Cambi: *Amfore kao građevinski i izolacijski materijal u antičkom graditeljstvu Dalmacije*. Materijali, tehnike i stukture predantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom Jadranskom prostoru, Zagreb 1980., 366; Nenad Cambi: *Le anfore Dressel 20 nella Jugoslavia*. Producción y comercio del aceite en la antigüedad, II Congreso, Madrid 1983., 367. Na području Splita sjevernoafričke su amfore često korištene i u funkciji kovčega za pokojnike - vidi Franko Oreb, Emilio Marin: *Kasnoantičko groblje na Sućidru u Splitu*. VAHD, 1980., 55-59, 74; Franko Oreb: *Nalaz antičkih grobova u Teutinoj ulici u Splitu*. Kulturna baština 14, Split 1983., 31-36.
- ⁶ Nenad Cambi: *Le anfore Dressel 20 nella Jugoslavia*. Producción y comercio del aceite en la antigüedad, II Congreso, Madrid 1983., 366; Nenad Cambi: *Anfore romane in Dalmazia, in Anfore romane e storia economica: un decennio di ricerche*. (Atti del colloquio di Siena 1986), Collection de L'école française de Rome, 114, Roma 1989., 327.
- ⁷ Dasen Vrsalović: *Arheološka istraživanja u podmorju istočnog Jadrana. Prilog poznavanju trgovačkih putova i privrednih prilika na Jadranu u antici*, doktorski rad, Zagreb 1979., 241; Nenad Cambi: *Amfore kao građevinski i izolacijski materijal u antičkom graditeljstvu Dalmacije*. Materijali, tehnike i stukture predantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom Jadranskom prostoru, Zagreb 1980., 77; Nenad Cambi: *Le anfore Dressel 20 nella Jugoslavia*. Producción y comercio del aceite en la antigüedad, II Congreso, Madrid 1983, 367.
- ⁸ Nenad Cambi: *Amfore kao građevinski i izolacijski materijal u antičkom graditeljstvu Dalmacije*. Materijali, tehnike i stukture predantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom Jadranskom prostoru, Zagreb 1980., 73-80; Nenad Cambi: *Le anfore Dressel 20 nella Jugoslavia*, Producción y comercio del aceite en la antigüedad, II Congreso, Madrid 1983., 363-389.
- ⁹ Nenad Cambi: *Le anfore Dressel 20 nella Jugoslavia*. Producción y comercio del aceite en la antigüedad, II Congreso, Madrid, 1983, sl. 7, 8, 11-14, 17-19.
- ¹⁰ Nenad Cambi: *Le anfore Dressel 20 nella Jugoslavia*. Producción y comercio del aceite en la antigüedad, II Congreso, Madrid 1983., sl. 16.
- ¹¹ Nenad Cambi: *Le anfore Dressel 20 nella Jugoslavia*. Producción y comercio del aceite en la antigüedad, II Congreso, Madrid, sl. 10.
- ¹² Sofija Preljvukić, *Španjolske amfore stare 1800 godina zaboravljene leže u morskom mulju*. Slobodna Dalmacija, Split, 18. 8. 2001.
- ¹³ Fotografije je snimio Ivan Šuta, arheolog Muzeja Grada Kaštela.

- ¹⁴ Istraživanja su obavljena pod stručnim vodstvom autorice teksta, uz aktivno sudjelovanje ronilaca Podvodnoistraživačkog kluba *Mornar* iz Splita. Zamjenica voditeljice istraživanja bila je arheologinja Tea Katunarić.
- ¹⁵ Osim nalazišta u Spinutu riječ je o nalazištima na položaju Trstenik u Kaštel Sućurcu, u Divuljama i Kopilicama kod Trogira. Irena Radić Rossi: *Podmorska arheološka istraživanja u Kaštelanskom zaljevu tijekom 2006*. Obavijesti HAD-a, Zagreb 2007, 2/XXXIX, 70-83.
- ¹⁶ Luka Gjakun, usmeni podatak.
- ¹⁷ Irena Radić Rossi: *Potonuli tragovi rimskog gospodarskog kompleksa u Kaštel Sućurcu*. Kaštelanski zbornik, 7, Kaštela 2003., 153-177; Irena Radić Rossi: *Podmorska arheološka istraživanja u Kaštelanskom zaljevu tijekom 2006*. Obavijesti HAD-a, Zagreb 2007, 2/XXXIX, 70-83.
- ¹⁸ Ivo Babić: *Prostor između Trogira i Splita*. Kaštel Novi, 1991, pretisak izdanja iz 1984., 56.
- ¹⁹ Podmorskim istraživanjima potvrđeno je kako je na drvene pilone bila je položena trogirski riva i konstrukcije u staroj gradskoj luci Dubrovnika. Dubravka Čerina: *Zaštitna arheološka istraživanja podmorja južne obale u Trogiru*. Obavijesti HAD-a, Zagreb 2000., XXXII/2, 68-72; Dubravka Čerina: *Izvješće o arheološkom nadzoru građevnih radova pri rekonstrukciji južne obale u Trogiru*, Obavijesti HAD-a, Zagreb 2000., XXXIII/1, 59-63; Irena Radić Rossi: *I resti riemersi del Porto medioevale di Dubrovnik*. Rotte e porti del Mediterraneo dopo la caduta dell'Impero romano d'occidente, IV Seminario, Genova 18-19 Giugno 2004, L. De Maria – R. Turchetti (ed.), Genova 2004., 171-188. Mnoge antičke konstrukcije izrađene od amfora i drvenih pilona koje dijelom podsjećaju na one u Kaštelanskom zaljevu pronađene su na širem području Venecije: Claudia Pizzinato, *Materiali ceramici utilizzati nell'edilizia: le opere spondali rinvenute nei fondali della Laguna di Venezia*. IN POSEIDONS REICH XI, Frankfurt a.M., 17.-19. 2. 2006.
- ²⁰ Ivo Babić: *Prostor između Trogira i Splita*. Kaštel Novi, 1991, pretisak izdanja iz 1984., 56.
- ²¹ Mate Suić: *Ostaci limitacije naših primorskih gradova u ranom srednjem vijeku*, SHP, III, sv. 5, Split 1956., 9.
- ²² Petar Šimunović: *Istočnojadranska toponimija*. Split 1986., 245, 256.
- ²³ *Ibid.*, 245.
- ²⁴ Grga Novak: *Povijest Splita*. Knjiga prva, Od prehistorijskih vremena do definitivnog gubitka pune autonomije 1420., Split, 1957., 526.
- ²⁵ *Peljar za male brodove*. II. dio, Split, 2003., 185. U zaljevu se danas nalazi sportska lučica Splita.
- ²⁶ Ivan Marović: *Nekoliko prahistorijskih nalaza iz Splita i okolice Sinja*. VAHD, 60, Split 1958., 5-10; Tomislav Marasović – Franko Oreb: *Obrada graditeljskog nasljeđa u okviru projekta "Splitski poluotok" (Program za provedbeni urbanistički plan)*. Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 2/1976 – 3/1977, Zagreb 1976.-1977., 103.
- ²⁷ Igor Fisković: *Prilog poznavanju najstarijih crkvenih spomenika na Marjanu kod Splita*. Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku, XII, Dubrovnik 1970., 176, bilj. 43; Franko Oreb: *Novi arheološki nalazi u crkvi Gospe od Špinuta u Splitu*. VAHD LXXII-LXXIII, Split 1979., 143-150.

- 28 Željko Rapanić: *Prilog proučavanju kontinuiteta naseljenosti u salonitanskom ageru u ranom srednjem vijeku*. VAHD, 74, Split 1980., 197; Stanko Piplović: *Antička nekropola u Lori*, Kulturna baština, 5-6, Split 1976., 9-12.
- 29 Tomislav Marasović – Franko Oreb: *Obrada graditeljskog nasljeđa u okviru projekta "Split-ski poluotok" (Program za provedbeni urbanistički plan)*. Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 2/1976 – 3/1977, Zagreb 1976.-1977., 105-106.
- 30 Mladen Nikolanci: *Novi antikni nalazi u Visu i Splitu*. VAHD, Split 1952., sv. 65, 192-196.
- 31 Željko Rapanić: *Prilog proučavanju kontinuiteta naseljenosti u salonitanskom ageru u ranom srednjem vijeku*, VAHD, Split 1980., sv. 74, 190.
- 32 Petar Skok: *Postanak Splita*. Anali Historijskog instituta u Dubrovniku, 1, Dubrovnik 1952., 19.
- 33 Željko Rapanić: *Prilog proučavanju kontinuiteta naseljenosti u salonitanskom ageru u ranom srednjem vijeku*. VAHD, Split 1980., sv. 74, 192, 199.
- 34 Igor Fisković: *Prilog poznavanju najstarijih crkvenih spomenika na Marjanu kod Splita*. Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku, XII, Dubrovnik 1970., 176.
- 35 Grga Novak: *Povijest Splita*, Knjiga prva, Od prethistorijskih vremena do definitivnog gubitka pune autonomije 1420., Split, 1957., 526; Franko Oreb: *Novi arheološki nalazi u crkvici Gospe od Špinuta u Splitu*, VAHD LXXII-LXXIII. Split 1979., 143.
- 36 Petar Skok: *Postanak Splita*. Anali Historijskog instituta u Dubrovniku 1, Dubrovnik 1952., 39; Slobodan Čače: *O stratigrafiji prapovijesnih toponima i njihova odnosa prema arheološkoj građi na istočnojadranskoj obali*. IX kongres arheologa Jugoslavije (Zadar 1972.), Materijali XII, Zadar 1976., 136; Petar Šimunović: *Istočnojadranska toponimija*. Split 1986., 40.
- 37 Petar Skok: *Postanak Splita*. Anali Historijskog instituta u Dubrovniku, sv. I, Dubrovnik 1952., 39.
- 38 Analize su provedena na Institutu Ruđera Boškovića u Zagrebu, u Laboratoriju za mjerenje niskih aktivnosti Zavoda za eksperimentalnu fiziku. Izvještaj o rezultatima mjerenja BO-06/07.
- 39 Irena Radić Rossi: *Potonuli tragovi rimskog gospodarskog kompleksa u Kaštel Sućurcu*. Kaštelanski zbornik, Kaštela 2003., sv. 7, 153-177; Irena Radić Rossi: *Podmorska arheološka istraživanja u Kaštelanskom zaljevu tijekom 2006*. Obavijesti HAD-a, Zagreb 2007, 2/XXXIX, 70-83.

UNDERWATER ARCHAEOLOGICAL SITE AT SPINUT IN SPLIT

Summary

Ever since 1958, archaeologists have known about underwater archaeological finds in the shallow sea in front of "Gusar" Rowing Club at Spinut, in the Poljud bay on the northern side of Split. This is when the first Dressel 20 type amphorae, originating from the Roman province of Hispania, and representing a rather rare find in the Croatian sea bed, became part of the Split Archaeological Museum collection.

The site was, at the beginning, interpreted as the site of a shipwreck from A.D. 2nd century, but trial research lead by Nenad Cambi in 1974 proved it to be a coastal structure for the building of which, along with construction waste, Hispanic globular and North African cylindrical amphorae had been used. Such construction, according to the researchers, could have served for draining the marshy land indicated by the silty sea bottom of the bay and the origin of the name Poljud (*Lat. palus*).

Already at the end of the 1950s, it was estimated that about 50 globular amphorae had been taken from the site. After the mentioned small-scale intervention, finds were being illicitly taken away from the site for decades, affecting thus the surface layer of the site.

Over the last few years the site revived interest after local divers warned about its endangered state and value. Iron grids were laid to temporarily protect the archaeological finds that were visible on the surface. Protective archeological researches were carried out in 2006 and 2007 with the aim of determining the surface of the site and the composition of the cultural stratum. Eleven probes so far proved archaeological finds on a surface of 60 x 60 m, but aerial photographs and inspection of the surface indicate they extended on a surface twice as large.

Along with the already known structure made of amphorae that in spite of merciless devastation still lies on the sea bottom, interesting structures made of wooden boards, columns and stakes have been found, similar to the ones recently found at several locations within the Kaštela Bay. A stone bulwark was determined, while fragments of a column and a square urn indicate the existence of a settlement ashore.

Preliminary analyses of small archaeological material indicate that the cultural stratum determined so far around the aforementioned structures belongs to the late Roman period, i.e. the 3rd and 4th centuries B.C. Several finds from deeper layers of the site, within the area of structures, belong to an earlier period, which indicates that this area had been used in A.D. 1st and 2nd centuries. Currently it is considered a presumption that needs to be testified by future systematic archaeological research.

According to data known so far, the underwater site at Spinut could be interpreted as remains of farming complexes typical of the classical period. Such complexes, according to previously known finds ashore and recent interesting discoveries in the sea, could have stretched along the entire coast of the Kaštela Bay whose geographical features facilitated the development of agriculture, maritime economy and trade.

The position of the site within the *ager* of classical Salona, the immediate vicinity of the settlement Spalatum, and so far rather modest but interesting finds on the greater area of Spinut and Poljud undoubtedly speak in favor of the fact that the area, in classical times must have been exploited in a solid way. The results of small-scale underwater research support the aforementioned presumption and indicate the need for thorough research of the site that will certainly yield many scientific ideas important for interpreting the classical past of Split.

POZA 1960. Broj 4828

PODVODNI ISTRAŽIVAČI NA DJELU U POLJUDU

«Ljudi žabe» osle morsko dno. Oni se ne kupaju radi kupanja. Njihov cilj je istražiti morsko dno. Trgali su drago sa početnom ciljem. I pronašli svoj objekt. Ili zarada, a postije — višje!

svajali brod i ispačili akcije. Kada, amfura su interesantne. Kad svi kaba, tako je, jer to je njihova domena. I ovdje su se pokazali predviđanje tuđina. «Groblje» amfura je nje, nego se mislilo. Ali sve su ispačene, kada voda otkrije šarke Komarac Zanimale su to, kako se ti ispačili prvi svom poslu. Potreban je aspekt, da se ispačama ispači ispačljivi maži, jer im je agrine okrenute dolje. Dvor je velično ekipu, ali da ekipa nastoriti dragi pos. I more im nije bilo sklonu. Valovi su ismetali rad i smanjivali ispačari.

Ipak, teledostitarke amfura na dva spinatskog maža, kojima su se pronašli obje i

ODJAN I LUKA SPREMAJU SE ZA «LJETA». ODNOSIJA VEĆ DVAJU ISPAČIJA. BUDUĆA PREDUPOZORJA UKRAŠAVANJE AMFURE. KAMUJE ISPAČIJE NA ISTOM MORSKE.

tim, svjedok sta, — na mažu se drago ostajati nadivata. «Ljudi žabe» to ne žele.

— g —

NEKOLIKO TRAGIJA VEC DVAJU. LUKA DVAJUM POČEO SE KAVITI TIM POSLOM KAO TRIDNARSTVOGODIŠNJAK. UŠKORO CE I NAUČIVATI, ALE SVOJU PAKUJU ISE CE NAPOSUTITI.

Pri Općinskom odboru Narodna tehnika već nekoliko mjeseci djeluje Društvo podvodnih istraživača. Centrireni izk. entuzijasti, sjajni žabe, oduševljenici se tim domaćinama nepoznatim područjem sportom kod nas.

Između kupalista Spinat i latica radničkog pomorskog društva «Sjajni kupaju se laticine ispačena, ali vjetrovi mažu, da se tu krije sprebilje rimskih amfura, čije se zlatost vijeni na bilni i tuda godišna. A eto, sjajni žabe se to daznaš. Postoji li ža istraživačije se područna istraživačije? Za mladice, žil je na. bi more i njegovo dno. Sjajni vijeni se tuda nalazili opretna se rad na morskom dnu.

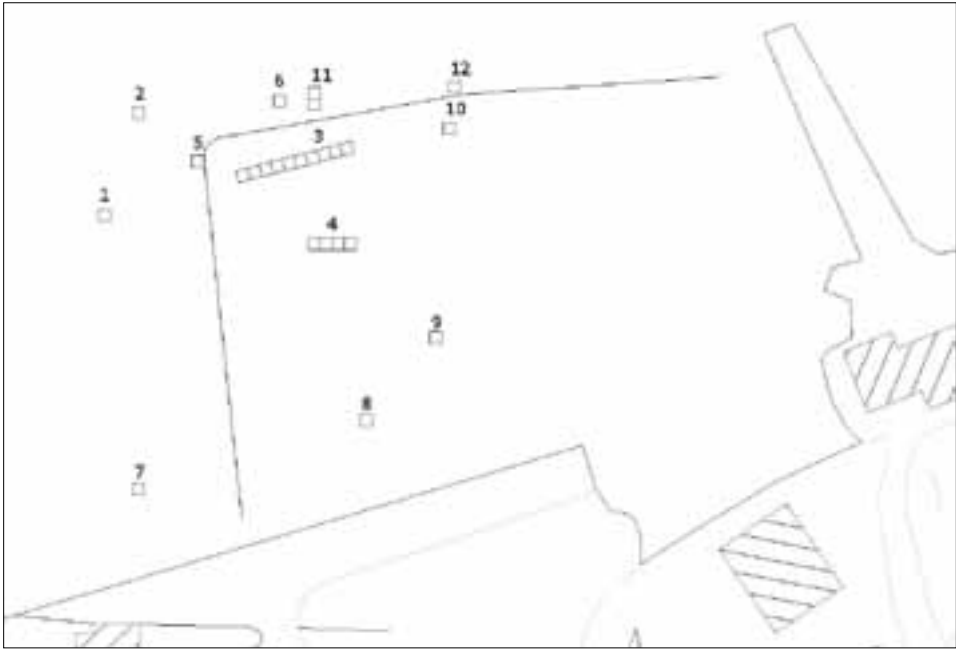

EKIPA «LUKA ŠARA» PRID «LJETA» NA AMFURE ISPAČIJE KUOPALISTIA SPINAT I LUCICE RPO «SPLIT» NA POLJUDU. OVOG PUTA NIJE BILU VEĆE UŠKORU, JER IM MORE NIJE BILU ISPAČIJE.

Članak u "Slobodnoj Dalmaciji" o ronilačkom pothvatu u Spinutu 1960. godine

Zračna snimka nalazišta (foto: I. Šuta)

Geodetska snimka položaja arheoloških sondi 2006. i 2007. (foto: G. Skelac, Gearheo d.o.o.)

Metalna kopča iz sonde 1

Dokumentiranje drvenih pilona u dijelu sonde 3

Amfore tipa "Dressel 20" tijekom iskopa u jugozapadnom kutu sonde 4

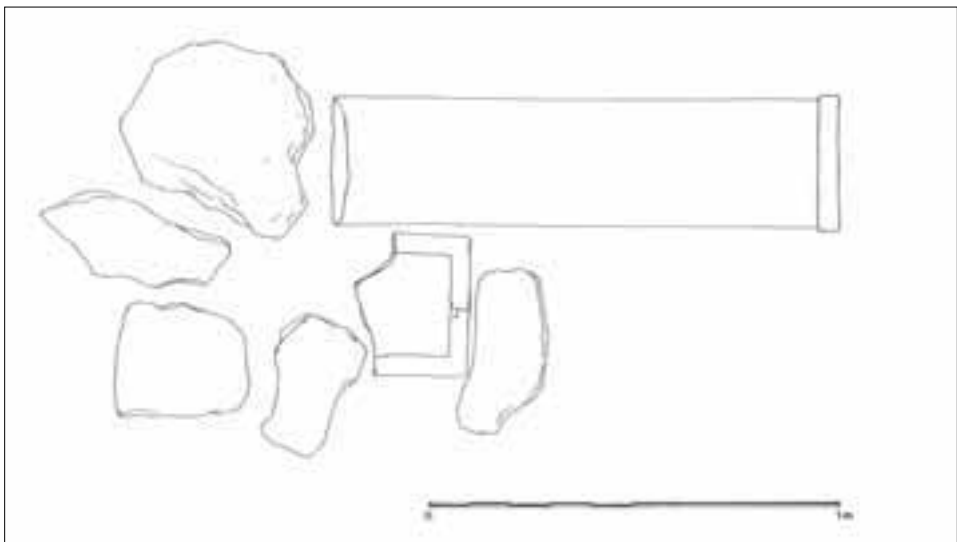
Ronilac Neven Lete s amforom izvađenom tijekom istraživanja 2006.

Komad stupa i ulomak četvrtaste urne u sondi 7

Istočni profil iskopa u sondi 4 (foto: N. Lete)

Tlocrtna situacija u sondi 7 (foto: N. Lete)